
УДК 338.2; 330.101; 330.8

В. М. ГЕЄЦЬ,
*професор, доктор економічних наук, академік НАН України,
Головний редактор журналу “Економіка України”, директор,
А. А. ГРИЦЕНКО,*
*професор, доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України,
заступник директора, заввідділом економічної теорії*

*ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна*

“НОВИЙ ПРАГМАТИЗМ”
ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
(до 70-річчя професора Гж. В. Колодко)

UDC 338.2; 330.101; 330.8

VALERII HEYETS,
*Professor, Doctor of Econ. Sci., Academician of the NAS of Ukraine,
Editor-in-Chief of the “Economy of Ukraine” Journal, Director,
ANDRII GRYTSENKO,*
*Professor, Doctor of Econ. Sci., Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Deputy Director, Head of the Department of Economic Theory*

*Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine,
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine*

“NEW PRAGMATISM”
AS AN INSTRUMENT OF INCLUSIVE GLOBALIZATION
(to the 70-th anniversary of Professor Grzegorz W. Kolodko)

1. Від деструктивної до інклюзивної глобалізації

Сучасний світ стає дедалі більш конфліктним і нестійким. В основі цього лежить суперечність між *глобалізацією* суспільно-економічних зв'язків, яка спирається на інформаційно-мережеві та фінансові механізми, і просторово-країновою *локалізацією* матеріальних і трудових ресурсів, які не можуть переміщатись у просторі з швидкістю інформаційних і фінансових потоків. Це є основним протиріччям сучасної епохи, що проявляється в системі суперечливих характеристик світу, який можна назвати розділено-спільним.

У цьому найбільш короткому і місткому його визначенні полягає вся попередня історія людства, його сучасні колізії, перспективи та проблеми: як забезпечити *поєднання відокремлених* елементів системи (знайти роботу, продати товар, отримати гроші, залучити домогосподарства, фірми, види економічної діяльності до загального процесу цілісного відтворення суспільного життя, забезпечити збалансованість державних і сімейних бюджетів, регіонального розвитку, досягти торговельних і платіжних балансів країн, ефективно вбудувати національну економіку у світову тощо). Без такого *включення індивідуальної, відносно відокремленої діяльності в загальну систему функціонування господарства* неможливо здійснити суспільне відтворення. Забезпечення *інклюзивності* як процесу і стану включе-

---

© Геєць Валерій Михайлович (Heyets Valerii), 2019; e-mail: gvm@ief.org.ua;

© Гриценко Андрій Андрійович (Grytsenko Andrii), 2019; e-mail: agrytsenko@ief.org.ua.

ності всіх елементів системи в цілісний механізм її функціонування на даний час є головною формою розв'язання суперечності між глобалізацією і локалізацією. Саме тому проблема інклюзивності є надзвичайно важливою та актуальною.

Залученість людей, економічних суб'єктів, держав до глобальних суспільних зв'язків стає для них нагальним життєвим питанням [1]. Наприклад, людина може закінчити бакалаврат в одній країні, магістратуру – у другій, знайти роботу за контрактом – у третій, а після цього – знову змінити місце роботи і країну. У даному випадку робота, заробіток, місце проживання людини залежатимуть від її залученості до відповідних сегментів світового ринку праці. Звичайно, такі реалії вимагають нових підходів до вирішення проблем пенсійного забезпечення, медичного страхування тощо. Очевидно, що дані проблеми можуть бути вирішені тільки на міжнародному рівні.

Така сама ситуація склалася не тільки з фізичними, але і з юридичними особами. Сучасні університети залучають студентів і викладачів з усього світу, мають фінансування з різних джерел, де національна держава не відіграє значної ролі. Що є важливим для таких університетів? Перш за все – включеність у світові зв'язки та облаштованість місця знаходження, що залежить від органів місцевого самоврядування (муніципалітетів тощо). Роль держави в цих відносинах поступово слабшає.

А що є важливим для українських гастарбайтерів, які працюють у Європі, Росії та інших країнах? Безумовно, їх включеність у міжнародні відносини, які дають роботу, заробіток, можливість підтримувати сім'ї тощо. Те саме є важливим для українських IT-фахівців, які, не покидаючи України, заробляють пристойні гроші, працюючи на зарубіжні компанії. Різниця полягає лише в тому, що в першому випадку включеність відбувається на низькому технологічному рівні, а в другому – на високому.

Яскравим проявом протиріч між глобалізацією та локалізацією є суперечливість різних характеристик України: з одного боку, вона є однією з найбільш бідніших країн Європи *, а з іншого – “за різними джерелами, у 2013–2017 роках Україна посіла перше місце в Європі та четверте місце у світі за обсягом фінансових потоків і кількістю завдань, що виконуються на цифрових робочих платформах (Forbes Україна, 2015; Graham et al., 2017; OLI, 2018). Україна також посідає перше місце у світі в IT-фрилансі” [2]. І йдеться тут не про відживаючі, а про сучасні технології.

Для країн також має значення включеність у світогосподарські зв'язки. Економічна динаміка української економіки безпосередньо залежить від світової кон'юнктури цін на сировинні товари, можливостей експорту і його співвідношення з імпортом. Кількісні характеристики належності української економіки до світової визначають її динаміку. Негативними тут є низькотехнологічність такого включення і недиверсифікованість економіки, але сама включеність є закономірною і невідворотною. Проте наведені приклади демонструють фрагментарну включеність (інклюзивність), яка має внутрішню суперечність, бо не враховує інших складових. Отже, ще однією стороною фрагментарної включеності є виключеність певних суб'єктів із загальних суспільних зв'язків. Цей момент став особливою проблемою, яка перебуває в полі зору суспільства. Сформулювалося поняття соціальної виключеності, під яким, як правило, “розуміють неспроможність індивіда або групи осіб брати участь у соціальному, культурному та економічному житті суспільства у сфері громадянських прав, ринку праці, суспільних і приватних служб і соціальних мереж. До категорії соціально виключених груп відносять: дітей-сиріт, бездомних, залежних від наркотиків, людей з психічними розладами, жебраків та ін.” **. Процесом, який

* Україна є найбільш бідною країною Європи – звіт МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.unian.ua/finance/10296777-ukrajina-ye-naybidnishoyu-krajinoyu-yevropi-zvit-mvf.html>.

** Фонд сприяння захисту здоров'я і соціальної справедливості імені Андрія Рилькова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rylkov-fond.org/blog/novosti/confa/>.

заперечує інклюзивність і веде до соціальної виключеності, є “прекаризація” (від англ. precarious і лат. precarium – сумнівний, небезпечний, ризикований, негарантований, нестабільний, що стоїть на піску) – трудові відносини, які можуть бути розірвані роботодавцем у будь-який час, дерегуляція трудових відносин і неповноцінна, обмежена правова і соціальна гарантія зайнятості. Це явище охопило значну частину найманих працівників, і в цьому зв’язку висловлюється точка зору, що на зміну поняттю “пролетаріат” прийшло нове поняття – “прекаріат” *. Даний термін запровадив П. Бурдьє. Нині під ним розуміють “соціальний клас, який перебуває на нижній сходинці соціальної ієрархії; характеризується відсутністю соціальних гарантій, єдиним джерелом доходу, соціальною незахищеністю членів класу; прикладом можуть слугувати робота і життя в будь-якій країні приїжджих мігрантів” **.

Таким чином, зворотною стороною фрагментарної інклюзивності є соціальна виключеність, а прекаризація виступає процесом переходу від інклюзивності до виключеності, що розриває природну єдність сумісності й роздільності, яка, власне, і формує всі суспільні відносини. Цей розрив природно означає втрату соціальності. Зважаючи на це, слід говорити не про фрагментарну, а про системну інклюзивність, у якій кожний елемент є включеним до загальної системи і реалізує свій потенціал. Саме в такому напрямі розвивається поняття інклюзивності.

Включеність (інклюзивність) є сучасною формою реалізації сумісно-розділених відносин. Вона безпосередньо зв’язує розділене, часткове, приватне із спільним, загальним і суспільним. Цю форму знайдено не теоретично, а практично. Ідея інклюзивності починалася з часткових проблем, наприклад, трансформації загальної освіти таким чином, щоб зробити її доступною для дітей з інвалідністю ***, вирішення проблем включення до маргінальних верств населення незалежно від статі, віку, національності, сексуальної орієнтації, фізичної дієздатності, економічного стану тощо [3]. Але згодом такий підхід розширився до рівня проблематики подолання економічної нерівності у локальних і глобальному вимірах. Світовий банк опублікував “Доповідь про зростання. Стратегії стійкого зростання та інклюзивного розвитку” [4]. Цій проблемі присвячуються міжнародні форуми. Її покладено в основу стратегій подальшого розвитку країн. Поняття інклюзивності набуває дедалі більш широкого і системного значення, що означає такий розвиток держав у світогосподарських зв’язках, який дає можливість включити до нього і розкрити внутрішній потенціал усіх елементів та суб’єктів соціально-економічної системи країни і забезпечити її збалансованість. Таке широке тлумачення є адекватним поняттю інклюзивного розвитку як такому.

Наслідками глобалізації у тій формі, в якій вона розвивалася в останні десятиліття, були фрагментація світового економічного простору, збагачення одних суб’єктів і просторових утворень (країн, регіонів, районів проживання тощо) і збідніння та деградація інших. Саме тому виник спротив глобалізації: у формі руху антиглобалістів, нової політики Трампа, Brexit, посилення протекціонізму та суперечностей у ЕС тощо. Водночас глобалізація є об’єктивним процесом, який має потенціал примноження існуючих можливостей розвитку людського суспільства. Для того щоб глобалізація виконувала таку роль, вона має стати інклюзивною, тобто такою, яка веде не до диспропорцій у розвитку різних складових соціально-економічного простору, а до включеності всіх елементів системи у загальний процес роз-

* Прекаризація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Прекаризація>.

** Прекаріат [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://znajkino.ru/chto_takoe_prekariat.htm.

*** Инклюзивное образование [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/Инклюзивное_образование.

вितку. Саме на такому підході у своїх публікаціях та інтерв'ю наполягає Гж. Колодко. Він, наприклад, розглядає ініціативу “Один пояс – один шлях” як інструмент інклюзивної глобалізації [5], але в більш широкому сенсі таким теоретико-методологічним і водночас практичним інструментом є його “Новий Прагматизм”.

2. “Новий Прагматизм” – вимога часу

На попередніх історичних етапах групові інтереси привласнення суспільно значущих економічних ефектів домінували завдяки можливостям реалізації відповідних політико-економічних моделей. Економічний прагматизм як суспільно-господарський спосіб забезпечення розвитку економіки і суспільства не дістав необхідного рівня розвитку, завдяки якому можна було б подолати “вузькогрупові інтереси”. Кожний з них реалізувався в одній з існуючих політико-економічних моделей, у якій, згідно з думкою Д. Родріка, ключову роль відіграють приватні інтереси: еліти, лобістських груп, агентств тощо.

Окремі елементи економічного прагматизму, зокрема в сучасній боротьбі з кризами, рекомендуються як найкраща практика, що допускає зміну суспільно-господарського способу, навіть якщо він є соціалістичним. Зокрема, П. Кругман стверджує, що на якийсь час ми фактично підійдемо до повної націоналізації значної частини фінансової системи *, і як тільки буде забезпечено безпеку, фінанси знову слід зробити приватними. За своєю природою порятунок фінансової системи якоюсь мірою є “соціалістичним”. Такий підхід – ще один важливий, але все ж тільки елемент у пошуку гармонії соціально-економічного розвитку, однак це явище є тимчасовим. У виборі принципово важливо на майбутнє виходити з ортодоксальних, а не прагматичних поглядів. Після кризи домінуючими залишаються приватні інтереси та моделі їх задоволення замість пошуку способів гармонізації соціально-економічного (суспільно-господарського) розвитку шляхом пошуку гармонії між людиною та суспільством. Вирішення цих проблем завжди було в полі зору економічної науки, але глобалізація надала деструктивним тенденціям глобального характеру, тому з'явилася суспільна потреба в поєднанні теоретичних підходів, що базуються на глибокому проникненні в сутність суспільного розвитку, та практики господарювання. Саме на такому підході базується філософія “Нового Прагматизму”, що розвивається у працях Гж. Колодко.

У своїх дослідженнях він виходить з того, що економіка – це суспільна наука, де ціннісні складові людини і суспільства мають системний характер. “Новий Прагматизм” з відповідною економічною теорією спрямовано на пошук найкращих прагматичних рішень, що враховують соціокультурні характеристики стану суспільства й економіки. “Новий Прагматизм” Гж. Колодко в економічній науці означає формування знання, що дозволяє осмислити сучасність і водночас сформувати стратегічний підхід до майбутнього. У “Новому Прагматизмі” йдеться про майбутнє і суспільства, і держави, і економіки:

- досягнення задоволеності суспільства станом економіки;
- безальтернативність присутності в економіці ринку і держави;
- амбітність і реалістичність політики розвитку замість популізму;
- гармонізацію між старими і новими потребами;
- помірність в економіці майбутнього;
- раціональне ведення господарства;
- кращу здатність формування капіталу при менш нерівномірному розподілі доходів;

* Мається на увазі існуюча фінансова система, що породила загрози повернення Великої депресії у 2008 р.

- систему цінностей, що сприяють глобалізації участі, соціальній згуртованості та збалансованості розвитку;
- забезпечення сталого розвитку і прогресу;
- домінування національної стратегії розвитку, без якої існуючий зовнішній вплив приносить мало користі.

У “Новому Прагматизмі” економічної науки Гж. Колодко виходить з того, що “знання про сутність розвитку – ...рецепт щасливого життя” [6, с. 415], тобто знання – необхідна умова на шляху до щасливого життя. Це, на наш погляд, основоположне твердження. Сукупність ознак “Нового Прагматизму” включає в себе авторське бачення економічних науки та політики з особливим акцентом на забезпеченні суспільного розвитку ролі ринку і держави, з одного боку, і наддержавних формувань у глобальних економічних координатах – з іншого.

Постулат Гж. Колодко про те, що економіка є найбільш комплексною і широкою темою серед усіх суспільних наук, вимагає розгляду “Нового Прагматизму” як парадигми економічної теорії та економічної політики крізь призму єдності і протиріч розвитку суспільства, держави й економіки [7]. При цьому їх значення є важливим щодо того, як має бути за суспільної та економічної модернізації з позиції уявлення про роль ринку і держави, знань і розумової діяльності людей, стереотипів їхньої поведінки відповідно до соціокультурної парадигми суспільного життя. У сукупності це визначає новий напрям використання знань для становлення економіки майбутнього, у тому числі під впливом неекономічних чинників, на основі характерного міждисциплінарного підходу, який кореспондується з “Новим Прагматизмом”. Основоположну роль у всіх його складових відіграють досягнення процесів сьогодення і можливостей майбутнього, а також формування знань, що дозволяють усвідомлювати і приймати найкращі прагматичні рішення згідно із системою поглядів узагальнюючої економічної теорії – політичної економії майбутнього. У цьому, ми вважаємо, відображено стратегічний підхід до майбутнього.

3. “Новий Прагматизм” як поєднання знань і свідомих економічних, соціальних та етичних дій

Відомо, що знання як продуктивна сила праці накопичуються у людей у процесі виробництва, а найбільш ефективно, згідно з позицією Ф. Хайека, використовуються з метою модернізації як суспільства, так і економіки (через їх неорганізованість і спонтанність) ринковими силами, що конкурують між собою [8, с. 18]. При цьому Ф. Хайек вважає, що суспільна діяльність і економічна взаємодія ринкових сил не виключають “розумного” початку взаємодії ринкових суб’єктів, що з позицій науки управління може трактуватися по-різному. Звичайно ж, ідеться не про правильність або хибність твердження щодо самовпевненості розуму, від якого прямий шлях – до планової централізовано організованої економічної системи [8]. Однак цим самим Ф. Хайек визнає, що знання, здобуті завдяки міждисциплінарності та накопиченню в різний час і в різних видах діяльності, впливають на формування розвитку ринкових сил. Таким чином реалізується міждисциплінарність підходу. Особливо це важливо для системи управління, що використовує такі знання. А це вже політико-економічна проблема, і шукати вихід потрібно в політичній економії майбутнього, що є основою для нової парадигми в економічній науці та розвивається завдяки виходу за межі існуючих обмежень, що, власне, і намагається здійснити у своїх працях Гж. Колодко.

У контексті економічної філософії Ф. Хайека управлінський аспект проблеми використання ресурсу знань з метою модернізації реалізується найбільш ефективно ринковими силами, тобто держава і громадянські інститути перебувають поза си-

стемою управління. Однак знання має багатовимірне значення, адже воно є і силою, і владою, яка буває демократичною та авторитарною, і кожна з них може своєрідно як використовувати знання, так і впливати на їх формування як на ресурс розвитку.

Сила розуму, що спирається на знання і ґрунтується на індивідуалізації діяльності учасників ринку, реалізується найкращим чином у системі управління, там, де “...першим елементом хорошого врядування є доброчесність і розум людей, що складають суспільство, найважливіша справа, де має проявитися видатна майстерність, якою може володіти будь-яка форма правління, – це співпраця розвитку доброчесності й розуму самих людей” [9, р. 13]. Дж. Мілль, підтримуючи, а не скидаючи з рахунку ефективну дію ринкових сил і не будучи апологетом соціалістичного устрою системи управління, не виступав, як Ф. Хайск, виключно за ту її ефективну форму, яка визначається ринковими силами. Він дотримувався думки, що в її основі лежать розумова діяльність людей та їх добropорядні відносини на противагу егоїстичній поведінці, що ґрунтується на індивідуально організованому співробітництві та має домінуюче значення на ринку. Цим самим Дж. Мілль пов’язав підходи економічного прагматизму з доброчесністю поведінки. Остання, як відомо, є предметом вивчення ряду гуманітарних дисциплін, а отже, без міждисциплінарного підходу в науці управління, що має й економічну складову, ніяк не обійтись. Гетерогенність стає в таких умовах основним підходом парадигми економічного прагматизму Гж. Колодко.

Провали ринку були, є і будуть, тому, за Гж. Колодко, існує необхідність коригування дисбалансів, що можуть зробити тільки держава і якоюсь мірою громадянські інститути, якщо врахувати, що і в діяльності держави є провали. І в цьому – ще один аспект міждисциплінарності в економічній науці.

Як бачимо, і основоположники ліберальної демократії розглядають знання як категорію змістовного характеру – від рівня накопичення та оволодіння ними розширюються можливості продуктивної сили праці людини. Що стосується існуючих форм правління, то найкращою з них є та, для якої характерні добropорядність і розум, а не ринковий егоїзм, який домінує в неоліберальній доктрині, на що вказує Дж. Мілль. До того ж ринковий егоїзм може реалізовуватися в тому числі й ірраціональним шляхом. Таким чином, у діяльності людей, згідно з Ф. Хайском, на перше місце поставлено розумний початок взаємодії та співробітництво розуму людей, яке, за Дж. Міллем, органічно поєднано з їх доброчесністю. У результаті такого об’єднання і прояву у формі управління державою одночасно з економічним прагматизмом має бути і добropорядність. У нинішньому трактуванні “Новий Прагматизм”, розвиваючи класичні постулати, передбачає наявність і реалізацію умови “освіченості” тієї форми правління, яка домінує в тому чи іншому випадку. Освіченість же багато в чому передбачає добropорядність і гуманізацію відносин, досягнення яких без нових знань є неможливим.

Якщо у Ф. Хайєка ключову роль у здійсненні управлінських дій відіграють ринкові сили, то у Дж. Мілля ефективно використовуватися може різна форма правління, де має місце співпраця на засадах доброчесності й розуму – найважливіших складових цінностей фундаменту суспільства. На цьому фундаменті будується активність і суспільства, і держави, і економіки. Останнє твердження, на нашу думку, є більш показовим і ефективним з позиції економічного прагматизму, а отже, і результативності. Оскільки в сучасних умовах домінування ринкових сил досить часто доведено до абсурду, тобто є ірраціональним, то через це “...капітал добувається шляхом заміщення і знищення реальної економіки. ...Збагачення призводить до збоїв фінансової системи реального сектору економіки, що, у свою чергу, веде до значного накопичення власності...”, оскільки основні політичні заходи у сфері економіки насправді підтриму-

ють цей процес” *. У “Новому Прагматизмі” передбачається помірність і в маркетинговому божевіллі, і в переробці ресурсів на товари, і в доходах на противагу тому, щоб підштовхувати доведених до відчаю людей до чергової революції.

Сказане дозволяє стверджувати, що форми управління, за якої здійснюються реформи, у тому числі фундаментального характеру, мають бути притаманні співіснування і співпраця добropорядності та розуму людей – насамперед тих, хто здійснює управління. Домінуюча форма управління, власне, є результатом розумової діяльності людей, об’єднаних у суспільстві. Об’єднання ж в інститут держави – результат свідомого вибору людей на основі знань, якими вони володіють. Стосовно держави це означає, що їй має бути притаманний, перш за все, характер “освіченості”. Завдяки цьому можна говорити про добropорядність і розум людей, які реалізують владні повноваження, на противагу часто домінуючим спотворенням лібералізму і меркантилізму на шляху пошуку економічної вигоди для пануючої еліти, що тісно співпрацює з бізнесом і залежить від нього. Власне, саме так політики і максимізують свій дохід, отримуючи політичну ренту. У результаті політика приватизується, і держава дозволяє безконтрольне збагачення одних і зубожіння інших. На певному етапі економічний прагматизм, як демонструє досвід ряду східноєвропейських країн, веде до антиринкової революції у Східній Європі, і в цих умовах корпорації повинні виправити ситуацію якомога швидше.

В економічному прагматизмі важливо виходити з того, що держава бере на себе відповідальність за добropорядність, оскільки є інститутом, який діє з позиції закону, сили як такої та сили знань, за накопичення яких вона несе головну відповідальність. Тут має бути відповідальність як перед людьми, що зробили свій вибір на користь такої держави, так і перед господарюючими в ній суб’єктами, оскільки економічна діяльність здійснюється в інституційно зумовлених і соціально визнаних для кожної країни організаційно-правових нормах.

Моральні постулати А. Сміта [10], які Дж. Мілль посилив висновком про необхідність наявності в системі управління добpочесності й розуму поряд з ринковим середовищем, є необхідними в державній діяльності. Остання має на меті забезпечити задоволення суспільних потреб, ступінь досягнення яких слугує мірилом добpочесності та розумності системи управління, що здійснюється в державі. Завдяки цьому регуляторна діяльність уряду в умовах реалізації політики економічного прагматизму сприяє економічному зростанню. Реагуючи на глобальні технологічні зміни, сучасна держава не тільки регулює, але й створює величезні ринки, інакше вони в разі її слабкості або неефективності призведуть до домінування екзогенного над ендogenous і до технологічної залежності. У сказаному, як ми бачимо, класики економічної науки виходили з позицій міждисциплінарності, тим самим прокладаючи шлях до сучасного прагматизму Гж. Колодко.

З одного боку, індивід, спираючись на накопичені знання, вибудовує раціональну поведінку для досягнення цілей, а з іншого – не може і не повинен переступати моральну межу, за якою цільове спрямування до отримання вигоди і накопичення багатства максимізується. Важливо мати “...можливість перемагати сильне прагнення себелюбства: більш могутня сила, більш спонукальні мотиви діють у подібних випадках. Цією силою є розум, наша совість, наш власний спостерігач у нашій душі, людина всередині нас – великий суддя і поціновувач нашої поведінки” [10, с. 150].

Як бачимо, в А. Сміта в основі твердження про поведінкові прояви індивіда в боротьбі з його егоїстичними проявами лежить розум. Смітівське трактування розуму, що базується на освіченості, трансформується, на нашу думку, з “освіченого деспотизму” в “соціальне організоване ринкове господарство” на засадах свободи і демократії. Таким чином, пропонується вирішувати проблеми соціальної нерівності

* Деривативы уничтожают реальную экономику [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mixednews.ru/archives/44097>.

та надання суспільно важливих послуг і товарів. Держава, яка втручається в науку та освіту, приносить і суспільству, і індивіду очевидну користь за рахунок того, що знання виступають тим суспільним товаром, за пропозицію якого держава в більшості випадків і відповідає – якщо не повністю, то у взаємодії з приватними ініціативами і приватними витратами на освіту. У цьому закладено глибокий зміст соціалізації (читай також – модернізації) сучасного суспільного та економічного життя на рівні і держави, і індивіда. Це слугує для людей основою на шляху до розуміння, за Дж. Міллем, хорошого врядування, в якому на певному етапі відіграв роль “освічений деспотизм”, а нині її перебирає на себе “освічена держава”, яка має вирішувати дилему сучасної соціалізації в усіх її проявах, ідучи шляхом досягнення розумної поміркованості, закладеної в ідеології “Нового Прагматизму”.

“У світі... відбуваються епохальні зміни. Економічні моделі зростання, геополітична картина світу, соціальні домовленості, які пов’язують людей разом, і екосистема нашої планети – усі одночасно піддаються радикальним перетворенням, які викликають тривогу і заворушення в багатьох країнах світу <...> у кінцевому рахунку шлях до стійкого зростання потребує не тільки нової політики, але й нового способу мислення” [11]. Це означає, що без доброчесності й розуму, за Дж. Міллем, успішність майбутнього є сумнівною, а це – ще одна особливість уже сучасного економічного прагматизму, яка ґрунтується на підвищенні ролі цінностей у господарській діяльності людини.

Соціалізація в сучасному трансформаційному суспільстві насамперед повинна бути пов’язана з тим, що воно зазнало значних соціальних втрат, а, по суті, ринкова трансформація виявилася соціально не тільки не нейтральною, але нерідко й агресивною моделлю ринку, збіднюючи величезні маси населення. Унаслідок цього привласнення, прибуток і багатство часто досягають такої межі, коли господарство ведеться нерационально та існує надмірна майнова диференціація. Має місце навіть процес привласнення держави – за рахунок не тільки примітивного розкрадання її ресурсів, але й монопольного контролю як над великою частиною ресурсів усієї країни, так і над владними повноваженнями. Усе це є наслідком спотворених домінуванням ринкового фундаменталізму процесів трансформації.

Раціональна поведінка індивіда спостерігається в умовах соціальної держави, що спирається на закони, норми і традиції, а також звичаї, в основі формування яких лежить той самий розум як результат використання накопиченого наукового знання про минуле, сьогодення і навіть прогностичне майбутнє, що дозволяє здійснювати його сучасне осмислення, виходячи з політики прагматизму. Механізми навчання, тобто передання знань через суспільну систему підтримки традицій та інститутів – як приватні, так і державні, самовідтворюються. Тим самим людина соціалізується в сучасному її розумінні – завдяки розвитку системи інститутів та інституційних дій, традицій, звичок, звичаїв, законів [12]. Усе це є результатом накопичення знань, які постійно перетворюються з креативних на повсякденні.

Держава може і повинна проявляти активність, демонструючи добропорядність у здійсненні своїх функцій і спираючись на знання, зберігаючи і розвиваючи індивідуальні та суспільні національні відмінності. Це є запорукою національної ідентичності у світі, що безперервно глобалізується на засадах насамперед економізації більшості сфер людського буття. Завдяки такому підходу в “Новому Прагматизмі” досягається домінування національної стратегії розвитку, без якої зовнішній вплив приносить мало користі.

Виняткова експансія ліберально-демократичної (замість соціально-ліберальної) доктрини існування держави та організації діяльності бізнесу зрештою призводить до надзвичайного розшарування серед людей – з одного боку, а з іншого – як вказує В. Шива – економічне зростання, якого нестримно бажають економісти, бізнесме-

ни і політики, знищує життя [13]. Це є наслідком заперечення існуючої практики, як правило, економічного прагматизму. В економічному ж прагматизмі Гж. Колодко йдеться не про традиційну оцінку результатів економічної діяльності за приростом ВВП, а про досягнення гармонії в розвитку суспільства, держави та економіки.

У практичній же площині, за словами професора М. Чоссудовського з Центру досліджень глобалізації в Монреалі, завдяки не розвитку реальної економіки, а офіційно оформленим крадіжкам, маніпуляції та спекуляції реалізується можливість багатіти багатим, що призводить до суперечностей і навіть потрясінь. Розв'язання суперечностей між бідністю і багатством у частині доброчесності з боку держави пов'язане з розвитком “соціальної держави”, поняття якої, згідно з Л. фон Штейном (середина XIX ст.), перекликається з ідеологією, завдяки якій можна було б досягти рівності і свободи та підняти знедолених до рівня багатих і сильних. Це фундаментально важливо, бо відома аксіома про сумлінних індивідів та інституційних суб'єктів ринку має обмежену сферу застосування через стійку схильність до отримання переваг для збільшення доходів і піднесення добробуту в умовах масовості недосконалої конкуренції ринків та ірраціональності поведінки ринкових суб'єктів. Індивідуалізація поведінки економічних суб'єктів у таких умовах призводить до руйнування взаємодії доброчесності й розуму.

У разі відмови від соціальної держави її підміняють постулатом про виживання не тільки більш сильного, що часто йде від природних здібностей і несе в собі потенціал доброчесності, але й більш спритного, що приховує маніпулювання і пряме злодійство з глобальними ознаками негативного характеру. Це і зумовило шлях до кризи системного характеру. Не виключено, що початок стабільного і довготривалого піднесення відкладається на 2030-ті роки, коли почнуть масово використовуватися технології насамперед VI і VII технологічних укладів. Разом з тим вони, за сьогоднішніми оцінками, можуть породжувати чимало негараздів, які загрожують існуванню людини незрозумілими поки що наслідками і “досягненнями” у сфері соціальних технологій майбутнього.

В окремих країнах з ринками, що розвиваються, де економічні агенти взаємодіють у нерівноважній, часто ірраціональній системі координат, населення часто не є прихильником капіталізму і не підтримує його. В Україні, наприклад, за даними Інституту соціології Національної академії наук, кількість тих, хто був прихильником капіталізму, у 2002 р. налічувалося 12,1%, а через 10 років, тобто у 2012 р., їх залишилося всього 8,9%. У таких умовах соціальна держава і громадські установи повинні виступати як інститути певного характеру, які беруть на себе відповідальність за імплементацію соціальних норм, що дозволяють долати негативізм індивідуалізації діяльності, яка часто мінімізує добропорядність у взаємодіях суб'єктів. Через це, навіть незважаючи на високий рівень освіченості, населення країни, яка нібито дотримується ліберально-демократичних засад суспільного устрою, насправді орієнтується на сильну, ефективну і до того ж соціально орієнтовану державу, що мінімізує бідність. У ряді випадків у сучасних умовах ситуація може розвиватися таким чином, що навіть з'являються умови для виникнення антиринкової революції у країнах Східної Європи [14].

На шляху подолання бідності важливо “...відновити справжнє багатство, необхідно розробити інші критерії оцінки, ...які були б за межами глобального супермаркету. Ми повинні пам'ятати, що справжня валюта життя – це саме життя” [13]. А оскільки власне життя проходить у суспільному та економічному вимірах завдяки виконанню функціональних обов'язків, державі для реалізації різних сценаріїв важливо мати ознаки того суспільного устрою, на який зорієнтоване населення. Цим і повинен визначатися рівень державної присутності у найбільш характерних процесах для свідомого вибору людей і, власне, тих форм правління, яких вони бажають.

Таким чином, необхідно знайти відповідь і на запитання, як має поводитися держава, коли виник запит на зміну її моделі, особливо в умовах трансформації. Виходячи з постулату Дж. Мілля, вона обов'язково повинна поводитися шляхетно, а також виходити з позицій освіченості, що дозволяє самостійно, а не нав'язаним шляхом намагатися вирішувати завдання модернізації у суспільному та економічному вимірах.

Для прикладу, економіка України, як і багатьох інших країн, належить до трансформаційної економіки або економіки з ринками, що формуються. Ця зміна підходів до суспільного устрою є результатом так званої просторової експансії капіталізму, і буде успішною, якщо матиме здорову основу, але для цього, як вказує Ф. Фукуяма, необхідно володіти достатнім соціальним капіталом. Перш за все, останній потрібен для реалізації соціальних дій, у кінцевому рахунку сформованих у соціальну технологію, яка, згідно з визначенням І. Косавіна, являє собою діяльність організаційно-управлінського та соціально-проектного характеру. Остання, у свою чергу, повинна спиратися на знання, за допомогою яких можна забезпечити трансформаційні перетворення. Сказане є істотним доказом правомірності використання підходів економічного прагматизму до подальшого розвитку в просторі країн з трансформаційною економікою та суспільством.

4. “Новий Прагматизм” як цілісна система забезпечення інклюзивної глобалізації

У системі поглядів “Нового Прагматизму” Гж. Колодко замість абстрактної “економічної філософії”, або абсолютизації ринку, або такої самої демонізації держави, у кожному конкретному випадку доведеної до абсурду, пропонується прагматичність дій, яка базується на розумінні суті справи та адекватній поведінці суб'єктів. Це також передбачає міждисциплінарний підхід. “Новий Прагматизм” у такому розумінні є інструментом досягнення найкращого або змін на краще, за яких держава не усувається від вирішення завдань сьогодення і майбутнього суспільного розвитку. Навпаки, пропонується вже нині таке необхідне поєднання ринку і держави, яке, згідно з прагматичним підходом Гж. Колодко, відповідало б викликам розвитку.

Виклики розвитку в недетермінованих системах є недетермінованими. В економіці – так само, тому для досягнення найкращих результатів виклики розвитку повинні бути певним чином інтерпретовані, бо розпізнавання образу майбутнього в результаті саморегулювання зовсім не є обов'язковим. Скоріше, навпаки. Може виникнути ілюзія стану рівноваги в умовах зростання диспропорційності. Крім того, постійно з'являються “чорні лебеді” [15].

Виходячи з того, що майбутнє в недетермінованих системах є непередбачуваним, тому що інакше ми б цим уже скористалися, завдання прогнозу “Нового Прагматизму” полягає не в тому, щоб він справдився, а в тому, щоб сприяти досягненню певних цілей. Таке передбачення є корисним в усіх відношеннях, адже дозволяє вберегтись як від надмірного оптимізму, так і від крайнього песимізму, тим самим зменшивши ступінь ризикованості у прийнятті рішень. Наприклад, якщо йдеться про інвестиції, то із збільшенням рівня раціональності зростає їх вплив у випадку дестабілізації, і головна роль у реагуванні на це відводиться державі. Таким чином, прогноз як попереднє судження про майбутній стан економіки як системи формуватиме умова зниження втрат від можливої нестабільності, кризи і неефективних рішень. У результаті буде досягнуто більш рівномірного розподілу ризиків і підвищення стану протидії нестабільності. У разі ж дестабілізації можливе прийняття прагматично орієнтованих рішень, у кінцевому підсумку спрямованих на розвиток і ті його виклики, на які потрібно дати відповідь. За таких умов прогнозування формує інформаційну базу щодо стану економіки в майбутньому і тим самим сприяє запуску або інтенсифікації механізму саморегулювання ринку, що приводить якщо не до запобігання

кризі, то до пом'якшення її наслідків. Щодо економіки та фінансів – це більше ніж реально, оскільки і та, і інша системи є результатом людської діяльності, яка створена та функціонує в умовах впливу на поведінку людини як учасниці ринку. Поведінка кожного індивіда залежить від рівня здоров'я, освіти, соціального середовища і, що особливо важливо, його фізіологічних та біологічних здібностей і особливостей життєдіяльності, які визначені в тому числі природним місцем існування. Усі ці фактори перебувають у безперервній взаємодії одночасно як з прямими, так і зі зворотними зв'язками, що підсилюють їх, від чого залежить стан взаємної невизначеності їх впливу і наслідків. Мається на увазі, що одні можуть ставати наслідком для інших і, навпаки, інші через зворотні зв'язки впливають на стан перших. У результаті цього виникає спіраль, і як наслідок – криза замість стійкої рівноваги.

У “Новому Прагматизмі” Гж. Колодко йдеться про послідовне ослаблення позиції національної держави. Що пропонується замість цього? Наприклад, поява наднаціональної демократії, що стоїть на засадах нової економічної прагматики:

- орієнтації в правилах на зниження конфліктогенності;
- повазі національного суверенітету;
- єдності в різноманітті;
- повазі до вищих цінностей сучасної цивілізації;
- децентралізації;
- обов'язковості рішень міжнародних форумів;
- можливості примусу до виконання;
- компромісності між приватними і суспільними інтересами;
- обов'язковості міжнародних консультацій;
- присутності неурядових організацій.

“Новий Прагматизм” Гж. Колодко охоплює і національний, і наднаціональний рівні практичного підходу до вирішення сучасних викликів, які постали на шляху забезпечення соціально-економічного розвитку в окремо взятій країні, її суспільстві, її державі та глобальному розвитку в цілому. По суті, це є інструмент забезпечення інклюзивності глобального розвитку.

У реальності глобальних трансформаційних перетворень, що відбуваються в багатьох країнах, виявилось, що в процесі впровадження реформ класичний ліберальний підхід, який не враховує у своїх економічних моделях міждисциплінарність, національні та культурні відмінності, певною мірою веде якщо не до утопічності, то до величезних втрат для суспільства, держави та економіки. До того ж політика і політики в Україні здебільшого були орієнтовані на підтримку та задоволення інтересів привілейованого класу, а в таких умовах, як стверджує Д. Родрік, заклики економістів до того, щоб проводити реформи, ніколи не будуть почуті, що дуже часто підтверджується в реальності.

Реалізацію ж успішної стратегії можна знайти в тій частині економічної науки, де подається ідеологія “Нового Прагматизму” Гж. Колодко, який у практичній площині для побудови довгострокового стійкого соціального, економічного та екологічного розвитку, наприклад, у Польщі, використовував метод трикутника. На одній з його вершин розташовувалися цінності, які є фундаментом суспільства та економічної активності, на другій – перебували інститути, що слугували основою ринкової конкурентоспроможності економіки, а на третій – політика, яка визначала, як найкраще використати геополітичну позицію для розвитку і зміцнення держави. У цьому трикутнику бачиться “Новий Прагматизм” Гж. Колодко в підході до пошуку найкращих і прагматичних рішень, у тому числі для визначення змісту українських реформ, які він запропонував для України у своїй праці [16].

“Новий Прагматизм” Гж. Колодко за сукупністю ознак включає в себе авторське бачення економічної науки та економічної політики з особливим акцентом

у забезпеченні суспільного розвитку на ролі ринку, держави, наддержавних формувань і, найголовніше, на мотивах і поведінці людини. У підсумку можна стверджувати, що методологія і практичні висновки стосовно запропонованого шляху розвитку економічної думки дозволяють долати, з одного боку, такий істотний недолік державного капіталізму, як “необов’язково вигідно”, а з іншого – такий недолік неолібералізму, як “може бути аморально”. У результаті в трикутнику “Нового Прагматизму” з’єдналися такі сторони, як “вигідно”, “законно”, “не аморально”. І в цьому полягає новий сенс “Політичної економії майбутнього” Гж. Колодко.

Висновки

“Новий Прагматизм” Гж. Колодко поєднує теоретичний, методологічний і практичний підходи до раціонально-етичного перетворення дійсності, за якого забезпечується інклюзивність у формуванні глобального простору, де екологічна, соціальна та економічна складові, держава, ринок і громадянське суспільство, цінності, інститути й політика перебувають у стані пошуку гармонійної взаємодії та забезпечення поступу в майбутнє.

Список використаної літератури

1. *Гриценко А.А.* Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 2. – С. 9–23.
2. *Алексинська М., Бастрасова А., Харченко Н.* Зайнятість через цифрові платформи в Україні. Проблеми та стратегічні перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ilo.org/travail/WCMS_635371/lang--en/index.htm.
3. *Малий І.Й., Ємельяненко Л.М., Дзензелюк К.В.* Імплементация концепції інклюзивного розвитку в практику регулювання зайнятості населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/15.pdf.
4. Доклад о росте. Стратегии устойчивого роста и инклюзивного развития ; [пер. с англ.]. – М. : Весь Мир, 2009. – 194 с.
5. *Колодко Гж.В.* Китайская экономика в эпоху глобализации [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihcht/2018/dokladi/KolodkoG_plen_gus_18.04.18.pdf.
6. *Колодко Гж.В.* Мир в движении. – М. : Магистр, 2009. – 576 с.
7. *Гець В.М.* Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. – К. : Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2009. – 864 с.
8. *Хайек Ф.А.* Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. – М. : Новости, Catallaxy, 1992. – 304 с.
9. *Mill J.S.* Consideration on Representative Government. – London : Savil and Edwards, Chandos Street, Covent Garden, 1861. – 360 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/John_Stuart_Mill%2C_Considerations_on_Representative_Government_%281st_ed%2C_1861%29.pdf.
10. *Смит А.* Теория нравственных чувств. – М. : Республика, 1997. – 352 с.
11. *Schwab K.* Technopolityczna transformacja. Świat potrzebuje przywódców obywateli z technologią – nazwijmy ich... // *Ekonomia*. – 2014. – 13 January.
12. *Гець В.М.* Інститути соціалізації в Україні та країнах ЄС: тенденції розвитку та ключові відмінності // *Український соціум*. – 2011. – № 2 (37). – С. 7–34, № 3 (38). – С. 7–34.
13. *Shiva V.* How economic growth has become anti-life // *The Gaurdian*. – 2013. – 2 November.
14. *Гець В. М.* Новий прагматизм – інструмент досягнення кращого майбутнього // *Економічна теорія*. – 2017. – № 1. – С. 5–24.
15. *Талей Н.Н.* Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. – М. : КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2015. – 736 с.

16. Колодко Г.В. Досвід Польщі може бути корисним для України // Економіка України. – 2015. – № 6. – С. 38–40.

References

1. Grytsenko A.A. *Ekonomika Ukrainy na shlyakhu do inklyuzyvnoho rozvytku* [The economy of Ukraine on the path to inclusive development]. *Ekonomika i prognozuvannya – Economy and forecasting*, 2016, No. 2, pp. 9–23 [in Ukrainian].
2. Aleksyn'ska M., Bastrakova A., Kharchenko N. *Zainyatist' cherez tsyfrovi platformy v Ukraini. Problemy ta stratehichni perspektyvy* [Work on digital labour platforms in Ukraine: issues and policy perspectives], available at: https://www.ilo.org/travail/WCMS_635371/lang--en/index.htm [in Ukrainian].
3. Maliy I., Yemelienenko L., Dzenzeliuk K. *Implementatsiya kontseptsii inklyuzyvnoho rozvytku v praktyku rehulyuvannya zainyatosti naseleennya* [Implementation of the concept of inclusive development in practice of regulation of population employment], available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/15.pdf [in Ukrainian].
4. *Doklad o Roste. Strategii Ustoichivogo Rosta i Inklyuzivnogo Razvitiya* [Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development]. Moscow, Ves' Mir, 2009 [in Russian].
5. Kolodko G.W. *Kitaiskaya ekonomika v epokhu globalizatsii* [Chinese economy in the era of globalization], available at: http://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihcht/2018/dokladi/KolodkoG_plen_rus_18.04.18.pdf [in Russian].
6. Kolodko G.W. *Mir v Dvizhenii* [World in Motion]. Moscow, Magistr, 2009 [in Russian].
7. Heyets V.M. *Suspil'stvo, Derzhava, Ekonomika: Fenomenolohiya Vzaemodii ta Rozvytku* [Society, State, Economy: Phenomenology of Interaction and Development]. Kyiv, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, 2009 [in Ukrainian].
8. Hayek, F.A. *Pagubnaya Samonadeyannost'. Oshibki Socializma* [The fatal Conceit. The Errors of Socialism]. Moscow, Novosti, Catallaxy, 1992, [in Russian].
9. Mill J.S. *Consideration on Representative Government*. London, Savil and Edwards, Chandos Street, Covent Garden, 1861, available at: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/John_Stuart_Mill%2C_Considerations_on_Representative_Government_%281st_ed%2C_1861%29.pdf.
10. Smith A. *Teoriya Nravstvennykh Chuvstv* [The Theory of Moral Sentiments]. Moscow, Respublika, 1997 [in Russian].
11. Schwab K. *Technopolityczna transformacja. Świat potrzebuje przywódców obytych z technologią – nazwijmy ich... [Technopolitical transformation. The world needs leaders who are polished with technology – let's call them...]*. *Ekonomia*, January 13, 2014 [in Polish].
12. Heiets V.M. *Instytuty sotsializatsii v Ukraini ta krainakh ES: tendentsii rozvytku ta klyuchovi vidminnosti* [The institutions of socialization in Ukraine and the EU: trends and key differences]. *Ukrains'kyi sotsium – Ukrainian society*, 2011, No. 2 (37), pp. 7–34, No. 3 (38), pp. 7–34 [In Ukrainian].
13. Shiva V. *How economic growth has become anti-life*. *The Gaurdian*, November 2, 2013.
14. Heyets V. *Novyi pragmatyzm – instrument dosyagnennya krashchoho maibutn'oho* [New pragmatism as an instrument to achieve a better future.]. *Ekonomichna teoriya – Economic theory*, 2017, No. 1, pp. 5–24 [In Ukrainian].
15. Taleb N.N. *Chernyi Lebed'. Pod Znakom Nepredskazuyemosti* [The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable]. Moskow, KoLibri, Azbuka-Attikus, 2015 [in Russian].
16. Kolodko G.W. *Dosvid Pol'shchi mozhe buty korysnym dlya Ukrainy* [The experience of Poland can be useful for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2015, No. 6, pp. 38–40 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 27 грудня 2018 р.
The article was received by the Editorial staff on December 27, 2018.*